

Platons “respekt” for Protagoras¹

af David Bloch

I Platonlitteraturen vil man ofte kunne læse, at Sokrates/Platon nok er nådesløs i sin kritik af sofister som Hippias fra Elis og Prodikos fra Keos; men at han, når talen falder på Protagoras fra Abdera, den største af dem alle, er anderledes respektfuld.² I det følgende skal jeg kort gennemgå en passage fra dialogen *Protagoras*, som forekommer mig at udgøre et stærkt bevis imod dette standpunkt.³

Protagoras og Sokrates indleder deres samtale ved at få rede på, hvad Protagoras egentlig lærer de unge mennesker, som kommer til ham som elever (316a-319a). Svaret er, at de lærer at blive gode mennesker og borgere, men Sokrates er forundret, for han troede egentlig ikke, at det kunne lade sig gøre (319a-320c). Protagoras må endelig forklare ham, hvordan det er muligt. Den lange passage, der følger, er den, som vi skal se på (320c-328d). En af det 20. århundredes store Platonforskere, Gregory Vlastos, døbte den “Protagoras’ Great Speech”, og betegnelsen er nu standard i forskningen. Om passagen siger f.eks. Sløk:

Protagoras holder da sin store tale. Den strækker sig helt til 328 D, den er overmåde fornemt komponeret, bevæger sig gennem forskellige arter af argumentation, er som oratorisk præstation formfuldendt, ...⁴

Dette gengiver vist udmærket et almindeligt standpunkt inden for forskningen. Som det vil fremgå, mener jeg, at dette er halvt rigtigt, halvt forkert. Her er først Protagoras’ indledende bemærkninger:

»Det skal jeg nok, Sokrates. Men nu er jeg jo gammel, og I er unge mennesker, så skal jeg illustrere det ved at fortælle en historie? Eller skal jeg give nogle rationelle argumenter?« Her brød mange af

-
1. Jeg takker *AIGIS*' læsere, Erik Barfoed og Thomas Heine Nielsen, for kritik og kommentarer.
 2. For blot to eksempler taget fra den danske litteratur se Sløk (u.å.) 23; Friis Johansen (1991) 216.
 3. Eftersom stilistik spiller en stor rolle for argumentet, citerer jeg i det følgende omfattende fra *Protagoras*. Alle oversættelser stammer fra Schwartz & Bloch (i trykken). Den græske tekst er John Burnets (OCT). Til gengæld diskuterer jeg kun i meget begrænset omfang den enorme forskningslitteratur, idet jeg først og fremmest bruger kommentarerne og selv kommenterer de tidligere danske bidrag til fortolkningen.
 4. Sløk (u.å.) 32.

de andre, der sad omkring, ind og sagde, at han skulle gøre det på den måde, som han selv foretrak.
»Fint,« sagde han. »Så har jeg mest lyst til at fortælle en historie.«⁵

Dette er ikke en åbenlys uforsømmethed fra Platons side. Historier (*μῦθοι*) er illustrative, og Platons eget, positive forhold til historier — eller “myter”, som man gerne oversætter den græske glose med i den sammenhæng — er velkendt. Men passagen lægger alligevel på mindst to måder op til det, som vil komme: (1) For det første understreger Protagoras selv, at han er den ældre, som taler med yngre; (2) for det andet er det Protagoras, som vælger at præsentere sin sag i form af en historie (*μῦθον λέγων*), ikke ved rationelle argumenter (*λόγῳ διεξιέλθῶν*).

Dette er ikke den eneste gang i dialogen, Protagoras omtaler sin egen alder. Tidligere (317c) har han påpeget, at han kunne være far til alle de andre, og henimod slutningen af dialogen (361e) fortæller han i egenskab af ærværdig autoritet, at Sokrates formentlig i fremtiden vil få ry som en af de vise. Det er således et gennemgående motiv i dialogen, at Protagoras er en ældre mand, og de ældre er nu engang gode historiefortællere!⁶

Det forklarer også til dels det andet punkt. For det er egentlig besynderligt, at Protagoras skal fremstille sin sag ved hjælp af en lidt særpræget og fantasifuld historie og ikke ved argumentation. Da han tidligere skulle redegøre for sin kunst, ville han eksplicit gerne gøre det ved rationel diskussion/argumentation (*λόγος*) (317c). Nu har han åbenbart skiftet mening, og, som det fremgår af citatet ovenfor, er det endda helt hans egen beslutning. Historier fortæller de ældre til de yngre, men selvom Protagoras er selskabets ældste, er det jo ikke børn, han er sammen med. Det er, som Hippias senere påpeger (337c-e), Grækenlands klogeste og mest indsigtsfulde mænd. Der var ingen grund til, at de skulle spises af med en opdigtet historie; de ville uden problemer have været i stand til at vurdere en rationel argumentation.⁷ Det er sandt, at Platon ofte i dialogerne (*Gorgias*, *Phaidon*, *Staten* og flere) bruger den slags historier, og det sker gerne på centrale steder som en vigtig del af pointen, men det er den normale opfat-

5. *Prot.* 320c: ἀλλ', ὦ Σώκρατες, ἔφη, οὐ φθονήσω· ἀλλὰ πότερον ὑμῖν, ὡς πρεσβύτερος νεωτέροις, μῦθον λέγων ἐπιδείξω ἢ λόγῳ διεξιέλθῶν; πολλοὶ οὖν αὐτῷ ὑπέλαβον τῶν παρακαθημένων ὀποτέρως βούλοιο οὕτως διεξιέναι. δοκεῖ τοίνυν μοι, ἔφη, χαριέστερον εἶναι μῦθον ὑμῖν λέγειν.

6. Se også *Gorg.* 527a.

7. Se også *Sløk* (u.å.) 32, som dog samtidig fremhæver, at Protagoras' tilbud om at bruge enten “historie” eller “rationel argumentation” er et udtryk for Protagoras' overlegenhed. Jeg mener, som det vil fremgå, at dette er en fejllæsning fra Sløks side.

telse blandt Platonfortolkere, at det først sker, *efter* den rationelle argumentation er udtømt.⁸ *Gorgias* er måske det bedste eksempel. Her har Sokrates nedkæmpet Gorgias og Polos, men Kallikles modstår hans rationelle argumenter. Som sidste udvej forsøger Sokrates sig nu med en anderledes metode (523a-527a). Han vil prøve at udtrykke sig på en anden måde, og Kallikles vil, siger han, formentlig opfatte det blot som en "historie" (*μῦθος*), men Sokrates selv ser det som en rationel gennemgang med direkte relevans for argumentation (*λόγος*). Derpå følger en fortælling, som vi i dag ville give Kallikles ret i at kategorisere som en historie. Det centrale for vores formål er dog her, at Sokrates og Kallikles synes at være enige om, at det ikke er så godt, hvis det sagte blot er en historie. Der skal mere til, når to veluddannede mænd diskuterer alvorlige sager.

Protagoras får således implicit en dårlig start, men det hele bliver lidt bedre, da han begynder sin historie:

Der var engang en tid, hvor guderne fandtes, men ikke de dødelige slægter. Da så den tid kom, hvor skæbnen havde bestemt, at også de skulle blive til, formede guderne dem i jordens indre, idet de blandede jord, ild og de andre elementer, som går i forbindelse med ild og jord.⁹

Hermed indleder han en flot skabelseshistorie, hvori det beskrives, hvordan menneskeslægten skabes og udrustes med egenskaber, som i visse henseender er deciderede guddommelige: først og fremmest en grundlæggende evne til at være gode mennesker og gode borgere. Beskrivelsen fortsætter over adskillige sider (320c-322d) på et smukt og velformet græsk, og man må formode, at historien fortælles med en vis iver og fortælleglæde, og at selskabet lytter med en vis fornøjelse. Om denne passage af Protagoras' replik deler jeg fuldstændig Vlastos' og Sløks standpunkt som citeret ovenfor. Muligvis er historiens indhold, og måske sågar ordlyd, taget mere eller mindre direkte fra Protagoras' egne værker.¹⁰

8. Se også Sløks kritik af Protagoras på dette punkt: Sløk (u.å.) 34. Denyer (2008) 100 har en udmærket diskussion af forholdet imellem "historie" (*μῦθος*) og "rationel argumentation" (*λόγος*), men han fokuserer for meget på førstnævntes lavere sandhedsværdi, som ikke er det væsentlige i denne sammenhæng. Tilsvarende påstår Sauppe i Sauppe & Towle (1889) 63, at *μῦθος* her ifølge Protagoras skal opfattes som "fictitious".

9. *Prot.* 320c-d: ἦν γάρ ποτε χρόνος ὅτε θεοὶ μὲν ἦσαν, θνητὰ δὲ γένη [οὐκ ἦν. ἐπειδὴ δὲ καὶ τούτοις χρόνος ἦλθεν εἰμαρμένως, τυποῦσιν αὐτὰ θεοὶ γῆς ἔνδον ἐκ γῆς καὶ πυρὸς μείζαντες καὶ τῶν ὅσα πυρὶ καὶ γῆ κεράννυται.

10. Se Adam & Adam (19712) 114.

Protagoras har således gjort rede for, at det ligger i vores natur at kunne fungere som gode mennesker og gode borgere. Vi har alle grundlaget for det, og lærere kan virkeliggøre potentialet.

Efter en række kommentarer (322d-324c) til den netop fortalte historie, hvor Protagoras faktisk nærmer sig rationel argumentation, siger han så pludselig:

Vi mangler imidlertid stadigvæk at behandle det problem, som du var i vildrede om, nemlig det, der omhandlede de gode mænd. Hvorfor er det dog sådan, at gode mænd lærer deres sønner alt det, som man overhovedet kan få undervisning i, og derved sørger for, at de bliver kloge og har forstand på de ting – og så ikke gør dem bedre end andre til at være gode mennesker sådan helt generelt, det punkt hvor de selv excellerer? I behandlingen af dette problem vil jeg ikke længere fortælle en historie, men i stedet gå over til en argumenterende fremstilling.¹¹

Det, som Protagoras her nævner, var oprindelig Sokrates' hovedproblem og den vigtigste grund til, at han ikke mente, at man kunne lære at blive et godt menneske og en god borger. Hvis Protagoras har ret, er det besynderligt, at gode mennesker ikke lykkes med at gøre deres børn bedre end alle andre på de områder, hvor de selv er så dygtige. Det burde de om nogen kunne. Man skulle derfor også synes, at det må have glædet rationalisten Sokrates, at Protagoras nu tilsyneladende endelig vil komme med argumenter, som man kan forholde sig til og forsøge at gendrive:

Tænk over sagen på følgende måde: Er der eller er der ikke én bestemt ting, som alle borgere nødvendigvis må have del i, hvis en stat skal kunne eksistere? I svaret på dette spørgsmål og intet andet sted ligger nemlig løsningen på det problem, som du var i vildrede med. For hvis der findes sådan noget, og dette ene ikke er håndværkskunst, smedekunst eller pottemagerens kunst, men derimod er retfærdighed, selvkontrol og gudhengivenhed, ja, generelt det, som jeg hævder der kræves for at være en god mand — hvis det er det, som alle må have del i, og hvis enhver mand må handle med udgangspunkt i det, når han vil lære eller gøre noget som helst, og ikke kan uden dette, og hvis man må undervise og straffe den person, der ikke har del i det, både barn, mand og kvinde, indtil vedkommende som et resultat af straffen forbedrer sig, hvorimod den mand, som ikke tager ved lære af straffen og undervisningen, må anses for uheldelig og fordrives fra byen eller henrettes — hvis

11. *Prot.* 324d: ἔτι δὴ λοιπὴ ἀπορία ἐστίν, ἣν ἀπορεῖς περὶ τῶν ἀνδρῶν τῶν ἀγαθῶν, τί δήποτε οἱ ἄνδρες οἱ ἀγαθοὶ τὰ μὲν ἄλλα τοὺς αὐτῶν υἱεῖς διδάσκουσιν ἂ διδασκάλων ἔχεται καὶ σοφοὺς ποιοῦσιν, ἦν δὲ αὐτοὶ ἀρετὴν ἀγαθοὶ οὐδενὸς βελτίους ποιοῦσιν. τούτου δὴ πέρι, ὃ Σώκρατες, οὐκέτι μῦθόν σοι ἐρῶ ἀλλὰ λόγον.

det forholder sig sådan, og dette her af natur er på den beskrevne måde; og hvis de gode mænd så underviser deres sønner i andre sager, men ikke i dette, så kan du vel se, hvilket besynderligt lys disse gode mænd kommer til at stå i. For vi har jo netop demonstreret, at de både i det private og det offentlige liv mener, at der kan undervises i det. Men på trods af, at man kan undervises og opdrages heri, så underviser de deres sønner i andre ting, selvom man ikke bliver straffet med døden for ikke at have viden om dem – men det, som faktisk kan resultere i dødsstraf eller landsforvisning for deres børn, hvis de ikke lærer det og opdrages, så de bliver rigtig gode til det — og faktisk kan denne uvidenhed ud over dødsstraf også medføre konfiskation af ens formue og, for nu at sige det generelt, hele familiens ruin — det lægger de altså ikke stor vægt på at lære dem?¹²

Sløk betegner dette stykke som “uendelig vidtløftigt”, kalder talen “let og ubesværet”,¹³ og slutter af med at tale om “Protagoras’ ganske beundringsværdige præstation”.¹⁴ Lidt senere går Sløk så vidt som til tale om en “oratorisk præstation” og forsøger sig sågar med en ret elegant efterligning af det, han mener er stilen i passagen.¹⁵

Jeg mener imidlertid, at dette er en misforståelse, og man må i hvert fald forestille sig, at Sokrates’ glæde er kølnet en smule ved denne Protagoras’ svada. Det er galt nok, at argumentationen er dårlig, og at konklusionen er identisk med Sokrates’ problem! For at gøre ondt værre er det smukke græsk fra Protagoras’ tidligere fortælling nu blevet erstattet af et langt mere rodet sprog. Sætninger afbrydes for at få plads til indskud, genoptages og afbrydes igen osv. Groft sagt er der, hvad angår rationel argumentation, ingen positiv forbedring i forhold til det foregående; den største forandring

12. *Prot.* 324d-325c: ὦδε γὰρ ἐννόησον πότερον ἔστιν τι ἐν ἣ οὐκ ἔστιν οὐ ἀναγκαῖον πάντας τοὺς πολίτας μετέχειν, εἴπερ μέλλει πόλις εἶναι; ἐν τούτῳ γὰρ αὕτη λύεται ἡ ἀπορία ἦν σὺ ἀπορεῖς ἢ ἄλλοθι οὐδαμοῦ. εἰ μὲν γὰρ ἔστιν, καὶ τοῦτό ἐστιν τὸ ἐν οὐ τεκτονικὴ οὐδὲ χαλκεία οὐδὲ κεραμεία ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ σωφροσύνη καὶ τὸ ὄσιον εἶναι, καὶ συλλήβδην ἐν αὐτῷ προσαγορεύω εἶναι ἀνδρὸς ἀρετὴν—εἰ τοῦτ’ ἔστιν οὐ δεῖ πάντας μετέχειν καὶ μετὰ τούτου πάντ’ ἀνδρα, εἴαν τι καὶ ἄλλο βούληται μαυθάνειν ἢ πράττειν, οὕτω πράττειν, ἀνευ δὲ τούτου μή, ἢ τὸν μὴ μετέχοντα καὶ διδάσκειν καὶ κολάζειν καὶ παῖδα καὶ ἀνδρα καὶ γυναῖκα, ἕωσπερ ἂν κολαζόμενος βελτίων γένηται, ὅς δ’ ἂν μὴ ὑπακούῃ κολαζόμενος καὶ διδασκόμενος, ὡς ἀνίατον ὄντα τοῦτον ἐκβάλλειν ἐκ τῶν πόλεων ἢ ἀποκτείνειν—εἰ οὕτω μὲν ἔχει, οὕτω δ’ αὐτοῦ πεφυκότος οἱ ἀγαθοὶ ἀνδρες εἰ τὰ μὲν ἄλλα διδάσκονται τοὺς ὑεῖς, τοῦτο δὲ μή, σκέψαι ὡς θαυμασίως γίνονται οἱ ἀγαθοί. ὅτι μὲν γὰρ διδακτὸν αὐτὸ ἡγούνται καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ, ἀπεδείξαμεν διδακτοῦ δὲ ὄντος καὶ θεραπευτοῦ τὰ μὲν ἄλλα ἄρα τοὺς ὑεῖς διδάσκονται, ἐφ’ οἷς οὐκ ἔστι θάνατος ἢ ζημία ἐὰν μὴ ἐπίστωνται, ἐφ’ ᾧ δὲ ἢ τε ζημία θάνατος αὐτῶν τοῖς παισὶ καὶ φυγαὶ μὴ μαθοῦσι μηδὲ θεραπευθεῖσιν εἰς ἀρετὴν, καὶ πρὸς τῷ θανάτῳ χρημάτων τε δημεύσεις καὶ ὡς ἔπος εἰπεῖν συλλήβδην τῶν οἴκων ἀνατροπαί, ταῦτα δ’ ἄρα οὐ διδάσκονται οὐδ’ ἐπιμελοῦνται πᾶσαν ἐπιμέλειαν;

13. Sløk (u.å.) 56.

14. Sløk (u.å.) 62.

15. Sløk (u.å.) 81-82.

er, at Protagoras nu også er blevet svær at forstå. Det er naturligvis retorisk stil, men det simpelthen ikke sandt, at det er oratorisk vellykket à la Demosthenes eller en anden stor taler. Der findes vist ingen moderne oversættelse, der på tilfredsstillende vis får gengivet denne passages knudrede sprog, og Sløks netop nævnte forsøg på at skrive i oratorisk stil er væsentlig mere vellykket end Protagoras'!

Dette er indledningen til Protagoras' "argumenterende fremstilling", og den er bestemt den værste passage i hans lange foredrag (320c-328d). I den resterende del af talen er det lykkedes for Platon at skabe en fin vekslen mellem klart og flot sprog i nogle passager, knudret og mindre flot græsk i andre. Og karakteristisk er det, at sproget er bedst i passager, hvor der er tale om ren fremstilling, værst når det drejer sig om argumenter. F.eks. skal Protagoras umiddelbart efter det citerede beskrive, hvordan det foregår, når man underviser unge:

Så snart barnet forstår, hvad der bliver sagt, begynder ammen, moderen, den slave, som senere passer barnet, og faderen selv at lægge alle kræfter i at gøre barnet så godt som muligt; så tit det gør eller siger noget, agerer de undervisere og forklarer, at det ene er retfærdigt, det andet uretfærdigt, det ene rigtigt, det andet forkert, det ene udviser den rette gudhengivenhed, det andet gør ikke, og det ene skal man gøre, det andet gør man ikke. Hvis barnet adlyder – ingen problemer; hvis det ikke gør, må man rette det med hårde ord og slag, ligesom man retter et stykke træ ud, der er blevet krumt og bøjet. Herefter sender man så børnene i skole og kræver af læreren, at han især skal sørge for, at børnene lærer god opførsel, hvilket er vigtigere end læsning og musik. Det er dog også lærernes opgave at undervise i disse emner, og når børnene har lært at læse og er nået til det punkt, hvor de kan forstå det, de læser — svarende til dengang de lærte at tale — placerer lærerne på pulten foran dem værker af de gode digtere, som de skal læse, og tvinger dem til at lære dem udenad; og i disse værker er der både mange gode anvisninger og skildringer, smukke beskrivelser og lovprisninger af fortidens gode mænd, så barnet kan få lyst til at efterligne dem og stræbe efter at blive ligesom dem. Musiklærerne sørger til gengæld på den måde, *de* kan, for at udvikle selvkontrol hos de unge, så de opfører sig ordentligt. Og når de har lært at spille, får de oven i købet undervisning i nogle flere gode digtere, nemlig de lyriske, som eleverne sætter musik til, og de tvinges til at gøre deres sjæl helt fortrolig med rytmerne og harmonierne, for at de kan blive mere afbalancerede mennesker, og for at de ved at blive mere rytmiske og i indre harmoni kan blive gode både til at sige og gøre det rigtige. For ethvert menneskeliv har brug for god rytme og harmoni. Derudover sender man jo end-

da også børnene til en træner, for at de kan få en stærk krop til at tjene det sunde sind, så de ikke af en dårlig fysik skal tvinges ud i fejhed, hverken i krig eller andre foretagender.¹⁶

Dette er en fremstilling uden særlige krav til argumentation, og endnu engang bliver det derfor smukt og læseligt græsk, som ingen vil have haft svært ved at forstå og forholde sig til. Men lidt senere, da Protagoras igen skal argumentere rationelt, bliver stilen og tanken atter mere uklar, og argumentet er dårligt:

Hvis det for eksempel var sådan, at en by ikke kunne eksistere, hvis vi ikke allesammen var *aulos*-spillere, så godt vi nu hver især kunne være det, og alle underviste hinanden i faget både i det private og det offentlige liv og skældte ud på dem, der ikke spillede ordentligt på *aulos*, og man heller ikke nægtede nogen denne undervisning – ligesom ingen her hos os formener andre undervisning i det retfærdige og det lovlige eller holder den hemmelig, som folk gør med de andre kundskaber — for jeg skulle nok mene, at det er til gavn for os, at vi er retfærdige og gode mennesker over for hinanden; det er grunden til, at alle gladeligt taler med hinanden om, hvad der er retfærdigt og lovligt, og underviser hinanden i det. Men altså... hvis vi nu på samme måde også havde en stor iver efter og vilje til at undervise andre i at spille *aulos*, tror du så, Sokrates, at det i højere grad var de gode

16. *Prot.* 325c-326c: ἐπειδὴν θάττων συνιῆ τις τὰ λεγόμενα, καὶ τροφὸς καὶ μήτηρ καὶ παιδαγωγὸς καὶ αὐτὸς ὁ πατὴρ περὶ τούτου διαμάχονται, ὅπως <ὡς> βέλτιστος ἔσται ὁ παῖς, παρ' ἑκάστου καὶ ἔργου καὶ λόγου διδάσκοντες καὶ ἐνδεικνύμενοι ὅτι τὸ μὲν δίκαιον, τὸ δὲ ἄδικον, καὶ τότε μὲν καλόν, τότε δὲ αἰσχρόν, καὶ τότε μὲν ὄσιον, τότε δὲ ἀνόσιον, καὶ τὰ μὲν ποίει, τὰ δὲ μὴ ποίει. καὶ ἂν μὲν ἐκὼν πείθεται· εἰ δὲ μὴ, ὥσπερ ξύλον διαστρεφόμενον καὶ καμπτόμενον εὐθύνουσιν ἀπειλαῖς καὶ πληγαῖς. μετὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκάλων πέμποντες πολὺ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελείσθαι εὐκοσμίας τῶν παιδῶν ἢ γραμμάτων τε καὶ κιθαρίσεως· οἱ δὲ διδάσκαλοι τούτων τε ἐπιμελοῦνται, καὶ ἐπειδὴν αὐτὰ γράμματα μάθωσιν καὶ μέλλωσιν συνήσειν τὰ γεγραμμένα ὥσπερ τότε τὴν φωνήν, παρατιθέασιν αὐτοῖς ἐπὶ τῶν βάρων ἀναγιγνώσκειν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα καὶ ἐκμανθάνειν ἀναγκάζουσιν, ἐν οἷς πολλὰ μὲν νουθητήσεις ἔνεισιν πολλὰ δὲ διέξοδοι καὶ ἔπαινοι καὶ ἐγκώμια παλαιῶν ἀνδρῶν ἀγαθῶν, ἵνα ὁ παῖς ζῆλῶν μιμῆται καὶ ὀρέγεται τοιοῦτος γενέσθαι. οἱ τ' αὐτὸ κιθαρισταί, ἕτερα τοιαῦτα, σωφροσύνης τε ἐπιμελοῦνται καὶ ὅπως ἂν οἱ νέοι μηδὲν κακουργῶσιν πρὸς δὲ τούτοις, ἐπειδὴν κιθαρίζειν μάθωσιν, ἄλλων αὐτῶν ποιητῶν ἀγαθῶν ποιήματα διδάσκουσι μελοποιῶν, εἰς τὰ κιθαρίσματα ἐντείνοντες, καὶ τοὺς ῥυθμούς τε καὶ τὰς ἀρμονίας ἀναγκάζουσιν οἰκειοῦσθαι ταῖς ψυχαῖς τῶν παιδῶν, ἵνα ἡμερώτεροί τε ᾧσιν, καὶ εὐρυθμότεροι καὶ εὐαρμοστότεροι γιγνώμενοι χρήσιμοι ᾧσιν εἰς τὸ λέγειν τε καὶ πράττειν· πᾶς γὰρ ὁ βίος τοῦ ἀνθρώπου εὐρυθμίας τε καὶ εὐαρμοστίας δεῖται. ἔτι τοίνυν πρὸς τούτοις εἰς παιδοτρίβου πέμπουσιν, ἵνα τὰ σώματα βελτίω ἔχοντες ὑπηρετώσι τῇ διανοίᾳ χρηστῇ οὔσῃ, καὶ μὴ ἀναγκάζονται ἀποδειλιᾶν διὰ τὴν πονηρίαν τῶν σωμάτων καὶ ἐν τοῖς πολέμοις καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις πράξεσιν.

aulos-spilleres sønner, der blev gode *aulos*-spillere, end de dårlige *aulos*-spilleres sønner? Det gør jeg ikke!¹⁷

Protagoras selv viser dog ingen tegn på utilfredshed med sin fremstilling. Tværtimod kroner han den med den påstand, at han hører til dem, der er bedre end andre til at gøre folk til gode mennesker og borgere, og at han er anerkendt for det. Hermed mener han “både ved en historie og ved argumentation” (*καὶ μῦθον καὶ λόγον*, 328c) at have vist, at man kan lære at blive et godt menneske; i hvert fald kan *han* lære folk det.

Platon er i hele denne lange passage særdeles uforskammet om end på en meget raffineret måde. Han begynder med flere gange at understrege — bl.a. som indledning til hele talen —, at det er en *gammel* mand, som fortæller en fantasifuld *historie*, hvilket i sig selv ikke er tillidsvækkende i en filosofisk dialog, og Protagoras viser sig rigtignok at være en god historiefortæller, der kan tryllebinde sit publikum, men da han drister sig til at ville *argumentere rationelt*, går det galt for ham. Man kunne måske endda påstå, at det billede, vi får af Protagoras, svarer til en lettere senil og — da han senere bliver modsagt — halvgnaven gammel mand, som åbenlyst har haft sin bedste tid og stadigvæk nyder mængdens respekt for sine fortidige præstationer, men som ikke længere har åndsevnerne til at deltage på lige fod i den rationelle argumentation. Man forstår nu, hvorfor han begyndte med at vælge historien: Det var den genre, han følte sig mest tryk ved.

Sokrates' reaktion på Protagoras' lange forelæsning er også interessant og bekræfter efter min mening ovenstående fortolkning:

Efter denne lange, imponerende forelæsning holdt Protagoras inde. I lang tid sad jeg stadigvæk og stirrede som fortryllet på ham, mens jeg ventede på, at han skulle sige noget mere; så ivrig var jeg for at høre ham. Da det så endelig gik op for mig, at han faktisk *var* færdig, var det kun med nød og næppe, jeg fik taget mig sammen og sagde henvendt til Hippokrates: »Ah, du kære søn af Apollodoros! Hvor *er* jeg dig dog taknemmelig for, at du fik mig til at gå med herhen! Jeg er virkelig glad for at have hørt alt det, som Protagoras her har sagt. Hidtil har jeg nemlig været af den overbevis-

17. *Prot.* 327a-b: εἰ μὴ οἶόν τ' ἦν πόλιν εἶναι εἰ μὴ πάντες ἀλλήτοι ἡμεν ὁποῖός τις ἐδύνατο ἕκαστος, καὶ τοῦτο καὶ ἰδίᾳ καὶ δημοσίᾳ πᾶς πάντα καὶ ἐδίδασκε καὶ ἐπέπληττε τὸν μὴ καλῶς ἀλοῦντα, καὶ μὴ ἐφθόνηι τούτου, ὡσπερ νῦν τῶν δικαίων καὶ τῶν νομίμων οὐδεὶς φθονεῖ οὐδ' ἀποκρύπτεται ὡσπερ τῶν ἄλλων τεχνημάτων—λυσιτελεῖ γὰρ οἶμαι ἡμῖν ἢ ἀλλήλων δικαιοσύνη καὶ ἀρετή· διὰ ταῦτα πᾶς παντὶ προθύμως λέγει καὶ διδάσκει καὶ τὰ δίκαια καὶ τὰ νόμιμα—εἰ οὖν οὕτω καὶ ἐν ἀλλήσει πᾶσαν προθυμίαν καὶ ἀφθονίαν εἴχομεν ἀλλήλους διδάσκειν, οἶει ἂν τι, ἔφη, μάλλον, ὦ Σώκратες, τῶν ἀγαθῶν ἀλλήτων ἀγαθοὺς ἀλλήτας τοὺς ἕεις γίγνεσθαι ἢ τῶν φαύλων; οἶμαι μὲν οὐ, ...

ning, at der ikke findes nogen måde for mennesker at sikre, at de bliver gode. Men nu er jeg overbevist! Der er dog lige en lille ting, som generer mig, men den kan Protagoras helt sikkert også med lethed belære mig om, ligesom han har lært os alt det foregående. Hvis det nu var en politiker, som man talte med om sådanne emner — f.eks. Perikles eller en af de andre, som er dygtige talere — så ville man formentlig kunne få en lignende beskrivelse, men hvis man så spurgte dem om noget, ville det være ligesom at tale med bøger: De ville være helt ude af stand til at svare eller selv stille spørgsmål. Spørger man dem om den mindste ting i forbindelse med det, de har sagt, er det som at slå på en kobberplade: De bliver ved med at runge længe efter, hvis man ikke lægger hånden på dem. Det samme gælder jo talerne, som ved selv et simpelt spørgsmål snakker løs i det uendelige. Anderledes er det med Protagoras her. Han er ganske vist i stand til at holde lange og smukke taler, som vi netop har hørt, men han kan også svare kortfattet, når han bliver stillet et spørgsmål; og når han selv stiller spørgsmålet, kan han tålmodigt vente på svaret, og det må da siges at være usædvanligt.¹⁸

Jeg antager, at Sokrates faktisk mener, at han er imponeret. Men i virkeligheden opfatter han ikke Protagoras' tale som en filosofisk argumentation; han ser den som en slags show (*τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐπιδειξάμενος*), som i den grad har fascineret ham (*ἐπὶ ... πολλὸν χρόνον κεκηλημένος*). Det svarer fuldstændig til begyndelsen af *Forsvarstalen*, hvor Sokrates også er helt betaget — af anklagerens tale imod ham selv!¹⁹ Men når det kommer til stykket, er han ikke spor tilfreds, og han har et ønske til fremstillingsformen i den kommende samtale: Han vil netop ikke bare have en *tale*, han vil have en *samtale*. Den form for tale — eller historie —, som han lige har fået fra Protagoras, er ikke anderledes end talernes, fra hvem man “formentlig kunne få en lignende beskri-

18. *Prot.* 328d-329b: Πρωταγόρας μὲν τοσαῦτα καὶ τοιαῦτα ἐπιδειξάμενος ἀπεπαύσατο τοῦ λόγου. καὶ ἐγὼ ἐπὶ μὲν πολλὸν χρόνον κεκηλημένος ἔτι πρὸς αὐτὸν ἔβλεπον ὡς ἐροῦντά τι, ἐπιθυμῶν ἀκούειν· ἐπεὶ δὲ δὴ ἤσθόμην ὅτι τῷ ὄντι πεπαυμένος εἶη, μόγις πῶς ἑμαυτὸν ὡσπερὶ συναγείρας εἶπον, βλέψας πρὸς τὸν Ἰπποκράτη ὦ παῖ Ἀπολλοδώρου, ὡς χάριν σοι ἔχω ὅτι προύτρεψάς με ὧδε ἀφικέσθαι πολλοῦ γὰρ ποιοῦμαι ἀκηκοέναι ἢ ἀκήκοα Πρωταγόρου. ἐγὼ γὰρ ἐν μὲν τῷ ἔμπροσθεν χρόνῳ ἡγούμην οὐκ εἶναι ἀνθρωπίνην ἐπιμέλειαν ἢ ἀγαθοὶ οἱ ἀγαθοὶ γίνονται· νῦν δὲ πέπεισμαι. πλὴν σμικρὸν τί μοι ἐμποδῶν, ὃ δῆλον ὅτι Πρωταγόρας ῥαδίως ἐπεκδιδάξει, ἐπειδὴ καὶ τὰ πολλὰ ταῦτα ἐξεδίδαξεν. καὶ γὰρ εἰ μὲν τις περὶ αὐτῶν τούτων συγγένοιτο ὄψοι τῶν δημηγόρων, τάχ' ἂν καὶ τοιοῦτους λόγους ἀκούσειεν ἢ Περικλέους ἢ ἄλλου τινὸς τῶν ἱκανῶν εἰπεῖν· εἰ δὲ ἐπανέροιτό τινα τι, ὡσπερ βιβλία οὐδὲν ἔχουσιν οὔτε ἀποκρίνασθαι οὔτε αὐτοὶ ἐρέσθαι, ἀλλ' ἔάν τις καὶ σμικρὸν ἐπερωτήσῃ τι τῶν ῥηθέντων, ὡσπερ τὰ χαλκία πληγέντα μακρὸν ἤχει καὶ ἀποτείνει ἐὰν μὴ ἐπιλάβηται τις, καὶ οἱ ῥήτορες οὕτω, σμικρὰ ἐρωτηθέντες δόλιχον κατατείνουσι τοῦ λόγου. Πρωταγόρας δὲ ὅδε ἱκανὸς μὲν μακροὺς λόγους καὶ καλοὺς εἰπεῖν, ὡς αὐτὰ δηλοῖ, ἱκανὸς δὲ καὶ ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνασθαι κατὰ βραχὺ καὶ ἐρόμενος περιμείναι τε καὶ ἀποδέξασθαι τὴν ἀπόκρισιν, ἢ ὀλίγοις ἐστὶ παρεσκευασμένα.

19. *Ap.* 17a.

velse". Åbenbart mener Sokrates foreløbig ikke rigtig at have hørt andet end noget, man også kunne have hørt hos talere.

Det "lille" filosofiske problem, der generer ham, er heller ikke så lille endda. Sokrates forstår ikke helt det, Protagoras har sagt om at blive et godt menneske og en god borger, og det viser sig i løbet af dialogen, at Protagoras heller ikke selv forstår det; for han er ude af stand til at svare tilfredsstillende på Sokrates' spørgsmål. Faktisk vil han tydeligvis helst ikke svare på spørgsmål, og det fører bl.a. til et velkendt intermezzo, som Protagoras selv kroner ved at sige (335a), at han aldrig var blevet så berømt, hvis han havde indstillet sig på modstanderens ønsker til argumentationsformen.

Men når Protagoras ikke kan redegøre sammenhængende for, hvad det vil sige at være god, og ikke vil prøves ved spørgsmål og svar, står kun den fantasifulde historie tilbage. Den gamle Protagoras kan ikke længere andet!

Er Protagoras så en gammel, halvsenil mand i et selskab af intellektuelle superstjerner? Platons svar ville være "nej"! Der er flere ting, der indikerer, at den eneste intellektuelle stjerne er Sokrates. Lad mig nævne to eksempler.

For det første er den passage, jeg citerede i begyndelsen (320c), bemærkelsesværdig. Protagoras' valg af "historien" kan forklares ved hans alder, men man kunne også spørge, hvorfor de tilstedeværende dog ikke beder om en argumenterende fremstilling, når de nu faktisk får tilbuddet. Det er værd at bemærke, at Sokrates *ikke* er blandt dem, der siger, at Protagoras selv skal bestemme (πολλοὶ ... τῶν παρακαθημένων). Tværtimod afbryder de ham faktisk (ὑπέλαβον), så formentlig fik Sokrates slet ikke mulighed for at sige, hvad han gerne så. Som beskrevet ovenfor får han først mulighed for det senere, og dér kritiserer han kraftigt enetalen og ønsker sig samtale, hvor man kan argumentere og efterprøve hinandens argumenter.

For det andet savner dialogen ikke eksempler på især Hippias' og Prodikos' latterlige opførsel, to tænkere, som Platon sjældent behandler godt (eller retfærdigt), og en enkelt passage tager det meste af selskabet med i faldet (337a-338b). Først holder Prodikos en ret latterlig, opstyltet og banal tale,²⁰ om hvilken Sokrates lakonisk bemærker: "langt de fleste af de tilstedeværende tilsluttede sig fuldt ud det, som

20. *Contra* Sløk (u.å.) 87-88. På dette punkt er jeg enig med Norvin (1920) 48, som ellers i næsten alt væsentligt er forældet.

Prodikos sagde (*ταῦτα οὖν εἰπόντος τοῦ Προδίκου πολλοὶ πάνυ τῶν παρόντων ἀπεδέξαντο*).” Så følger Hippias med dialogens måske mest tåbelige tale, og nu er det ikke længere kun de fleste, men *alle* tilhørere der tilslutter sig det sagte (*ταῦτα ἤρσε τοῖς παροῦσι, καὶ πάντες ἐπήνεσαν*). Ikke blot de to lærde, men hele selskabet er hermed godt og grundigt miskrediteret.

Det er ikke mærkeligt, at Sokrates forholdsvis tidligt prøver at forlade selskabet, fordi, siger han, han har en anden aftale, men da han så endelig slipper væk, bruger tiden sammen med en bekendt, han tilfældigvis møder, til at gennemgå det hele. Platon gør ikke sådan noget uden at have et formål. Man kan tro på, at Sokrates faktisk havde en aftale, som han har svigtet for at færdiggøre sin samtale med Protagoras. På baggrund af ovenstående antager jeg imidlertid, at Sokrates hævder at have en aftale som en undskyldning til at slippe af sted fra et selskab, som han havde erkendt ikke kunne give ham filosofisk gevinst.

Bibliografi

- Adam, J. & A.M. Adam (udg.) (19842). *Plato: Protagoras*, Edited with Introduction, Notes and Appendices, London (repr. Bristol Classical Press; 1. ed. Cambridge 1893).
- Denyer, N. (udg.) (2008). *Plato: Protagoras*, Cambridge.
- Friis Johansen, K. (1991). *Den europæiske filosofis historie. Bind 1. Antikken*, København.
- Norvin, W. (1920). *Platons Protagoras. En Analyse af Dialogens filosofiske Indhold*, København.
- Sauppe, H. & J.A. Towle (udg.) (1889). *Plato: Protagoras*, With the Commentary of Hermann Sauppe, Translated with Additions by James A. Towle, Boston & London.
- Schwartz, A. & D. Bloch (transl.) (i trykken). *Platon: Protagoras*, i Chr. Gorm Tortzen (udg.), *Platon. Samlede værker i ny oversættelse*, bd. 3, København.
- Sløk, J. (u.å.). *Platons dialog Protagoras*, København.